

Платон, *ГОРГИЈА*. Превод од старогрчки, предговор и коментар - Валериј Софрониевски. Vigoss, Скопје 2004; 162 стр.; 20 см.

Андреј Сених
andrejsenih@yahoo.com

Секој нов превод на македонски јазик на дело од класичната книжевност е несомнено исклучителен придонес во пополнувањето на големата празнина во македонската преводна книжевност (а не помалку и во македонската култура), што ја чувствуваме пред сè (но не само) како недостаток на преводи од класичните автори. Оттаму радоста што го следи секое новоиздадено класично дело, за прв пат, се разбира, и на македонски јазик. Се работи за Платоновитот дијалог *Горгија*, што неодамна излезе во превод на професорот Валериј Софрониевски.

За Платоновитот *Горгија*, наречен така според името на познатиот софист, традицијата го пренесува и нешто поупатувачкиот наслов *За реториката*, кој, пак, ја подразбира реторската, односно говорничката вештина. Сепак, уште веднаш би требало да одбележиме дека се работи, всушност, за дело, коешто за реториката расправа оспорувачки, т.е. ѝ го оспорува правото да се смета за некаква вештина сама по себе. *Горгија* обично се сместува во т.н. преоден или среден период во Платоновото творештво, односно помеѓу раниот, сократовски, и неговиот зрел период. Обликот на расправата е, секако, дијалогски: Платоновитот лик Сократ ги испрашува своите соговорници, наведувајќи ги постепено да се сложат со него - придобивајќи ги како единствени сведоци на вистината, до која доаѓаат заедно. Што всушност претставува реториката? Дали таа раѓа знаење или убедување? - се прашања што би го предизвикале и нашето размислување и преиспитување, но не помалку од оние како: Што е добро и праведно? Што срамно? Како навистина треба да им се биде од полза на народот и државата? И Како да се сочува душата? Токму ваков - широк и суштински - е контекстот во којшто Платон ја сместува својата расправа за реториката. Треба да потсетиме и дека овој дискурс - совршен плод на демократските и, воопшто, на политичките услови во Атинското општество од преминот на петтиот кон четвртиот век пред Христа, и толку јасен сублимат на дел од (до)тогашните размислувања за општеството и човекот, не содржи речиси ништо, што би одзело од неговата современост и актуелност за нашево време и нашава средина, за денешниот свет.

За нас, меѓутоа, е особено значајно да разгледаме како го имаме Платоновитот *Горгија* на македонски јазик и во однос на ова прашање веднаш би истакнале дека станува збор за исклучително совесен, на повеќе рамништа строго уточнет, а сепак, за читателот сосема разбирлив превод. В. Софрониевски користел повеќе изданија на оригиналниот текст на старогрчки, а читателот може да стане свесен за извесни различни читања и емендации преку белешките што се однесуваат на проблематичните места.

Највпечатлива преведувачка доблест, воопшто, изразена и во преводот на Софрониевски, е настојувањето да се преведува доследно секој изворен старогрчки збор со соодветен македонски, и тоа таков, што има словенски корен. Преведувачот свесно одбегнува зборови од туѓо потекло, особено латинизми или грцизми навлезени во учениот македонски јазик посредно преку други странски јазици. Ваквото настојување, сепак, се одликува со умереност и води сметка да не го направи преводот извештачен и тешко разбирлив. Така, со исклучок од ова настојување се среќаваме уште при простото транскрибирање токму на клучните термини реторика и ретор. Овие се некои вообичаени отстапки, особено при преводот на дела од философијата; имено, се тргнува од тоа дека обидот за преведување на ваквите термини на „словенски“ има опасност да ги оддалечи од нивната клучна конотација, а на овој проблем се укажува уште во самиот предговор кон преводот на *Горгија*.

Како поинтересни преводни решенија би можеле да ги споменеме „дејствителност“ за *κύρωσις* (стр. 7), „учинок“ за *κῦρος* (стр. 7), но и за *πάθος* (стр. 51), „складно устројство“ (стр. 104) и „ред“ (стр. 106) за *κόσμος*, „начело“ за *λόγος* (стр. 137). На некои од овие зборови им се даваат различни преводи во согласност со конотацијата што ја добиваат во определен контекст, околу што се чини дека В. Софрониевски постапува мошне внимателно. Уште еден пример кон ова се некои апстрактни термини употребени во правен контекст како *δίκη* – „казна“ (стр. 56) или *δικαιοσύνη* – „правосудство“ (стр. 31).

Особено полезна е постапката на преведувачот покрај своето понудено решение, во белешките да му дава и други можни значења или сфаќања на одреден збор, а неретко да го наведува и во оригинал на старогрчки. Ваквата постапка овозможува читателот да навлезе во многузначноста и комплексноста на многу старогрчки зборови, а за еден ученик на старогрчкиот јазик може да биде дополнително четиво не само од философијата, но и од јазикот. Во однос на ова, единствено би забележале дека уште подобро упатување на читателот можеби можело да се постигне доколку таквата постапка се применела дури и во навидум јасни случаи, како на пример за „опитност“ (стр. 28 ss) или „ласкателство“ (стр. 28 ss), пред сè поради тоа што овде се работи за некои клучни зборови во дијалогот. Покрај ова, сметаме и дека на алтернацијата помеѓу *вештина* и *уметност* како решенија за *τέχνη* (и инаку вообичаени преводи за споменатиот грчки збор), која ја среќаваме во преводот, сепак можеби ѝ недостига коментар и појаснување.

Наспроти доследноста во изнаоѓањето изворни македонски зборови за најважните грчки термини, но и воопшто, и речиси целосното заобиколување на интернационализмите, на неколку места во преводот сепак можеме да прочитаеме зборови како *трасираше*, *резон*, *ефект* и сл., но само во случаи кога станува збор за превод по смисла на поедноставни според значењето зборови или фрази. Сметаме дека ваквата пракса, иако е ограничена нејзината застапеност, упатува на споменатата умереност и придонесува кон настојувањето да се пренесе не само мислата, туку и стилот на Платона, кој е разговорен и разбирлив.

Она со што посебно се одликува преводот на Софрониевски, а што со големо задоволство сакаме да го истакнеме, е неговата синтактичка доследност на оригиналот. Имено, реченичните состави имаат тенденција колку што може повеќе да соодветствуваат на синтагмите во старогрчкиот, се разбира, сè дотогаш додека смислата на кажаното останува неизменета. Отстапувањата од овој принцип се токму

со цел да се сочува смислата; тие се образложени во белешките и коментарите. Ваквата пракса оди во прилог на доближувањето кон Платоновите израз и стил до читателот на македонскиот превод. За студентот по старогрчки, пак, таа би можела да биде од огромно значење при читање и анализирање на текстот од оригиналот.

Доследност во синтаксата, меѓутоа, подразбира и внимателно настојување да се доловат некои нијанси во значењето и по цена на тоа да се менува синтагмата. Како пример би го привеле разрешувањето на условните реченици од евентуален вид: за некогo можеби невообичаено, но вметнувањето на „кога и да е“ во евентуалната протаза ја пренесува идејата за итеративност на дејството и ја истакнува разликата со реалниот услов.

Во контекст на споменатата прецизност на преведувачот го приведуваме и примерот со преведувањето на супстантивираниите придавки од среден род, кои и на македонски се пренесуваат исто така со поименичени придавки од среден род, освен, се разбира, кога тоа изгледа спротивно на духот на македонскиот.

Како кај лексиката, така и при изнаоѓањето на синтактички решенија, белешките изобилуваат со многубројни објаснувања, полезни пред сè за оние, што се занимаваат со јазик.

Како посебно рамниште на спомената уцочнетост на овој превод би можеле да ги издвоиме партикулите. Нивната нагласена употреба е особено обележје на Платоновите стил во најголем дел од неговото творештво и претставува предизвик за преведувачот од старогрчки. В. Софрониевски го прифаќа овој предизвик и во разговорниот, народниот македонски изнаоѓа соодветни и досетливи решенија. Со тоа тој во уште еден поглед го доближува духот на Платоновите дијалог до македонскиот читател.

Како што е претходно споменато, македонскиот превод на *Горгија* е придружен со многубројни забелешки и коментари, кои не се однесуваат само на јазичните прашања - лексиката и синтаксата, туку даваат и неопходни појаснувања околу историската и културната заднина на дијалогот во целост, но и на многу посебни места во него. За нив ќе биде особено благодарен и обичниот и поупатениот читател.

Заклучуваме дека пред нас е плод на долга и сериозна работа, во којшто успешно се усогласени повеќе постапки, со цел да се понуди повеќестрано прецизен превод. Доследноста е изразена не само при пренесувањето на лексиката, но и на таквите, потешко дофатливи аспекти при преведувањето, како што се синтаксата и стилот. Со тоа, преводот широко ги користи можностите на македонскиот јазик, низ кои со најголема можна автентичност ги пренесува мислата и духот на еден Платонов дијалог. Еден вака изработен превод би сакале да можеме да го видиме во издание со паралелен текст на оригиналот и се надеваме дека во иднина ќе има можност за нешто такво.

Сметаме дека преводот ќе биде интересен за читатели од различни области и дека на него може да се потпрат и оние што се занимаваат со философија, теорија на книжевност, јазик, право, политички студии, историја, социологија... На сите нив, како и на секој книгољубец, со радост им го препорачуваме.